

3. Шевченко Л. О., Романчук Т. С. Гендерні особливості ціннісних орієнтацій правоохоронців. *Право і Безпека*. 2010. № 1 (33). С. 196–200. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php?controller=service&action=download&download=22296> (дата звернення: 20.01.2017).

Отримано 27.02.2018

УДК 343.9685.2

Сергій Олександрович ШЕВЦОВ,

*заступник директора Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України,
кандидат педагогічних наук*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОЗНАК ЗЛОЧИНЦЯ

Розглянуто питання отримання в ході огляду місця події інформації про психологічні особливості невстановленого злочинця. Розкрито сутність злочину (вбивство, крадіжка, звалтування) як одного з видів усвідомленої та цілеспрямованої діяльності людини, яка призводить до досягнення злочинного результату. Акцентовано увагу на вірогідності відображення в цій події психологічних ознак злочинця: потреб, інтересів, мотивів, емоційно-вольових якостей та рис характеру.

Огляд місця події виступає однією з первинних і невідкладних слідчих дій, основною метою якої є виявлення слідів злочину та інших речових джерел доказової інформації, з'ясування обстановки події, висунення криміналістичних версій про подію злочину і особу правопорушника, а також інших обставин, що мають значення для справи. Огляд має забезпечувати можливість виявлення і закріплення слідів злочину в межах обстановки будь-якого місця події, мати свого роду пізнавальну універсальність, включати прийоми і методи, що забезпечують всебічне дослідження будь-яких об'єктів матеріального миру [3, с. 213].

Злочин як один із видів свідомої, цілеспрямованої діяльності людини призводить до досягнення злочинного результату (вбивство, крадіжка, звалтування і т. ін.), у якому знаходять висвітлення багато особистісних особливостей (потреби, інтереси, мотиви, емоційно-вольові якості, риси характеру і т. ін.). Цей зв'язок може виявлятися у визначених матеріальних змінах обстановки місця події, тому інформація про особистість злочинця, одержувана в результаті ОМП, умовно може бути розділена на відносно *беззаперечну* і таку, що має *імовірний характер*.

На підставі отриманої *беззаперечної* та *імовірної* інформації видається можливим висунення різних криміналістичних версій (слідчої,

розшукової, експертної). Саме версії виступають загальними обґрунтованими припущеннями про подію злочину та про особу правопорушника. Криміналістичні версії поєднують в собі весь перебіг подій, їх походження, причинні залежності, механізм та інші дані, припущення про наявність яких і дозволяє встановити об'єктивну істину – розкрити злочин [1, с. 14].

До практично *беззаперечної інформації* слід віднести фактичні дані, встановлені в ході огляду або виявлені в ході експертного дослідження. Наприклад, виявлення того, що злочинець проникнув до місця збереження цінностей через невеличке вікно, указує на безперечний зв'язок між способом проникнення і статуєю злочинця, яким міг бути або підліток, або дуже сухорлявий чоловік. У випадку виявлення залишених слідів пальців рук можна визначити приблизний зріст, вік і стать особи, яка ці сліди залишила. За слідами ніг (особливо, якщо в наявності множинні сліди) можна визначити стать, приблизні зріст, вагу, а також певні фізичні недоліки або особливості.

До *імовірної інформації* слід віднести психологічні джерела про особистість нестановленого злочинця: 1) матеріальні прояви психічної активності злочинця; 2) сліди на місці злочину; на потерпілому; на злочинці, а також та сліди – ознаки приховання злочину; 3) документи (письмові й усні висловлення підозрюваних, потерпілого, свідків; заяви підозрюваного, потерпілого, свідка); 4) знаряддя і засоби (якісна розмаїтість; професійне використання; динаміка використання; способи використання); 5) оперативна інформація про кримінальних осіб, які потрапили в зону уваги; 6) покази потерпілих, підозрюваного, свідків; 7) особливості міжособистісних відносин підозрюваного і потерпілого; 8) обліки (криміналістичні; оперативні; інформація з кримінальних справ про аналогічні злочини) [3, с. 232].

Часто *імовірна інформація* виявляється в ході ОМП, коли місце події або стан жертви дозволяють стверджувати про наявність у нестановленого злочинця будь-яких відхилень у поведінці, психіці, емоційному стані. Вивчення обстановки дозволяє припускати наявність конкретних психологічних якостей злочинця: злостивість, жорстокість, жадібність, бязгузтво, рішучість і т.ін. Наприклад, такі вольові якості, як сміливість, зухвалість, рішучість, можуть визначати способи вчинення правопорушень, засновані на несподіванці, раптовості, застосуванні фізичного насильства. Обережні, нерішучі, бязгузливі особи скоріше віддадуть перевагу способам, не пов'язаним із насильством та подоланням опору потерпілого [4, с. 31].

В окремих випадках обстановка на місці скоєння злочину може відображати емоційні особливості та стан особи правопорушника на момент вчинення діяння. Наприклад, якщо злочинець при крадіжці взяв лише деякі цінності (що потрапили в поле зору) не пройшов у дальню

кімнату квартири, де знаходилися більш коштовні речі, тобто діяв без наміру, непродумано, поспішно, то можна охарактеризувати емоційний стан правопорушника так – розгубленість, невпевненість, страх [2, с. 46].

Аналіз об'єкта зазіхання, способів і знарядь вчинення злочину, способів приховування слідів, створення інсценувань – дозволяє зробити припущення щодо професії, професійних навичок, знань та умінь злочинця. Наприклад, точна локалізація ушкоджень на тілі жертви дозволяє зробити припущення про те, чи була жертва захоплена убивцею несподівано або убивству передувала боротьба. В такому випадку інтерес представляє кількість ушкоджень, які ушкодження нанесені посмертно, чи були поранення нанесені крізь одяг або на ділянку неприкритої шкіри тіла.

Загальна картина ушкоджень дозволяє судити про психологічний стан убивці на момент злочину і про те, чи існували між ним і жертвою які-небудь стосунки. Особливий інтерес представляє поведінка злочинця у так називаній ситуації після убивства (чи сховав тіло жертви, чи знищив інші речові докази або в паніці залишив місце злочину, залишивши різні сліди, і т. ін.).

Час здійснення нападів не є чимось випадковим, він несе досить багато інформації про злочинця, особливо якщо вдається виявити закономірності в його виборі останнім. На періодичність здійснення злочинів впливають характер і рівень нереалізованих потреб злочинця, що у свою чергу залежить від погодних умов, часу року, фази місяця, режиму роботи, навчання і т. ін. Важливий не сам час, а те, чим обумовлений вибір цього часу для нападів [4, с. 7].

Основою для висунування версії про те, що два і більше злочинів на тій або іншій території здійснені тією самою особою, можуть дати дані про наявність подібності будь-яких елементів криміналістичних характеристик порівнюваних злочинів. Відповідна версія може бути заснована на виявленні подібності наступних обставин: обстановки в місцях здійснення злочинів, тимчасових параметрів учиненого, типу жертв посягання; способів вступу в контакт із потенційними жертвами й іншими діями злочинця в період, що безпосередньо передує виконанню злочинного акту; способів і знарядь позбавлення жертв життя; використанні злочинцем транспортних засобів; дій злочинця, що супроводжували убивство, а також подальші дії, у тому числі приховання трупів жертв і інших із ними дій (наприклад, переміщення трупа, розчленування і приховання окремих фрагментів людських тіл) [2, с. 30].

Розглянуті можливості та приклади демонструють, що встановлення суб'єктивного змісту дій злочинця, а також прояснення

спонукають до них, дозволяють аргументовано висувати криміналістичні версії про ознаки особи, що вчинила злочин.

Список бібліографічних посилань

1. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функция в судопроизводстве : монография. Харьков : Вид. Вапнярчук Н. Н., 2007. 191 с.
2. Психолого-криміналістичний портрет нестановленого злочинця / МВС України, Експертна служба ; авт.-уклад.: С. О. Шевцов, А. І. Тимошенко, С. М. Лозова. Харків, 2011. 82 с.
3. Судовий експерт: психологічні аспекти практичної діяльності : метод. посіб. / МВС України ; Держ. наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр МВС України ; авт.-упоряд.: С. О. Шевцов, С. М. Лозова. Київ, 2011. 332 с.
4. Експертна версія / МВС України, Експертна служба ; авт.-уклад.: С. І. Перлін, С. О. Шевцов, А. І. Тимошенко, Т. П. Матюшкова. Харків, 2014. 50 с.

Отримано 27.02.2018

УДК 159.9

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

*професор кафедри педагогіки та психології
факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5149-7892>*

ВРАХУВАННЯ ЧИННИКА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

Обґрунтована необхідність розуміння поліцейськими особливостей відображення ситуації взаємодії різними верстами населення. Наведені особливості здібностей соціального інтелекту дітей різного віку, осіб з обмеженими можливостями, представниками деяких культур.

Ділове спілкування займає все більш значуще місце в професійній діяльності поліцейського. Відповідно Закону України «Про Національну поліцію» «...діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб...». Важливими щодо діяльності сучасного поліцейського є ратифікована 16 грудня 2009 року Верховною Радою України Конвенція ООН про права інвалідів (набула чинності на території України 6 березня 2010 року), ратифікована 27 лютого 1991 Постановою Верховної Ради України № 789XII (78912), Конвенція ООН про права дитини (набула чинності України 27 вересня 1991) тощо.

Спілкування є складним багатостороннім процесом, взаємодія поліцейських з окремими верстами населення певним чином ускладнюється особливостями їх відображення ситуації взаємодії, тобто